

„FÉLELEMMEL ÉS RETTEGÉSSSEL” - RÉGI ÉS ÚJ UTAK A FIL 2,12–13 MAGYARÁZATÁHOZ¹

Crux interpretum

A Fil 2,12–13 csekély kétversnyi szakasza Pál apostol egyik legrövidebb levelének, mégis igen élénk érdeklődés övezi a szakemberek körében mind a mai napig. Nem csoda, hiszen olyan egységről van szó, amelynek értelmezése hosszú ideig megosztotta, és részben még ma is megosztja az újszövetségi írásmagyarázat legavatottabb képviselőit. Noha a nevezett egység csaknem valamennyi kifejezésének, szókapcsolatának és tagmondatának pontos értelme körül továbbra is élénk vita folyik,² nem tagadható, hogy szinte valamennyi felmerülő kérdés egyetlen alapvető értelmezési problémára vezethető vissza, éppen annak rendkívüli teológiai hordereje miatt. Pál ugyanis ekként inti és buzdítja a kedves Filippi gyülekezet tagjait: „félelemmel és rettegéssel munkáljátok üdvösségeteket.” (2,12b)³ A magyar fordítás nem adja vissza az eredeti görög szövegrész nyelvi sajátosságának valódi súlyát, hiszen az apostol volta-képpen arra szólítja fel a Filippiben élő hívőket, hogy ők maguk vigyék véghez, valósítsák meg, azaz hajtsák végre és teljesítsék ki⁴ üdvösségüket. Pál apostol legsúlyosabb, tartalmi-teológiai szempontból meghatározó

¹ Kállay Dezső, (MTh, PhD.), adjunktus, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet újszövetségi tanára, kutatási területe: Pál apostol, a páli teológia általában, a Római levél (különösen a Róm 5,6,7,8 fejezetek), a Galata levél és a Filippi levél, e-mail: kallay@proteo.hu.

² Kiváló áttekintést nyújt erről O’Brien terjedelmes kommentárja. Ld. O’BIEN, Peter T.: *The Epistle to the Philippians: A Commentary on the Greek Text*, NIGTC, Grand Rapids, Michigan, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1991/2013.

³ Vö. SILVA, Moisés: *Philippians*, BECNT, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 1992, 118: „This remarkable passage has occasioned considerable controversy, partly because of several distinct exegetical problems. It is no exaggeration, however, to say that our understanding of these two verses hinges on the force of the imperative phrase (τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν καταργάξεσθε, tēn heautōn sōtērian katargazesthe, bring about your own salvation,) which constitutes the main thought of the passage.”

⁴ BERTRAM, G.: Art. καταργάσονται, ThWNT III, 635–637.

leveleinek (Róm, Gal) fényében, amelyekben következetesen az üdvösség abszolút kegyelmi jellege mellett érvel, hihetetlen, sőt megütöztető keltő gondolatnak tűnik, hogy ő maga itt valóban az üdvösség megvalósításának emberi lehetőségét venné fontolóra. A feltevés még akkor is igen szokatlan, ha az ominózus felszólítás után Pál egy kijelentő mondat segítségével nyomban enyhíti is valamelyest az előző kitétel élet, és arról beszél, hogy voltaképpen mégis „Isten az, aki munkálja bennetek mind a szándékot, mind a cselekvést az ő tetszésének megfelelően.” (2,13) Az egymásnak feszülő képzetek csak újabb kérdéssel szembesítenek. Még ha Pál az üdvösség elnyerését nem tekinti is pusztán emberi lehetőségnek, érvelése határozottan abba az irányba mutat, hogy ő e tekintetben mégis komoly súlyt helyez az ember cselekvő, aktív részvételére, mint amely elemi együttathatóként egészíti ki az Isten üdvmunkáját.⁵ Nem véletlenül vetül hát a szinergizmus gyanúja a 2,12–13-ban kifejtett gondolatra.

A problémát voltaképpen az sem oldja meg, ha a két egymásnak feszülő kitévelt paradoxonként⁶ fogjuk fel, olyan ellentmondásként, amelyet kénytelen-kelletlen el kell fogadnunk, mivel az adott gondolati rendszeren belül nincs megfelelő mód a teljes feloldására. A kettős megnyilatkozást ezért egyszerre és együtt, egyazon igazság kétféle vetületének kell tekintenünk. A gyakorlati exegézis terén viszont ennek a természetes következménye az, hogy a két azonos súlyú értelmi egységet akarva-akaratlan egymás ellen játsszuk ki az értelmezés során.⁷ Mert ha valaki valóban komolyan veszi az emberi részvételt az üdvösség véghezvitelében – márpedig a $\sigma\omega\tau\eta\rho\acute{\iota}\alpha$ (üdvösség) fogalmának súlya miatt ez szakmai kényszerként nehezedik minden magyarázóra –, és megkísérli annak értelmét kibontani, elsikkad és pusztán kegyes szófordulattá silányul a mindent meghatározó isteni cselekvésről szóló megjegyzés a 2,13-ban. Mindez természetesen fordítva is igaz. Hiszen ha az üdvösség dol-

⁵ Silva: *Philippians*, 118, 121: „The conceptual tension between verse 12 and verse 13 seems unbearable—apparently, an extreme formulation of the paradox of divine sovereignty and human responsibility [...] Any talk of coordinate human and divine work with reference to salvation, however, raises again our initial difficulty: Is not such a concept subversive of Paul’s fundamental doctrine of grace?”

⁶ Ld. BORNKAMM, Günther: *Der Lohngedanke im Neuen Testament*, in: uő. *Studien zum Neuen Testament*, München, 1985, 72–95, 91.

⁷ Ld. RIDDERBOS, Herman: *Paul, An Outline of His Theology*, ford. De Witt, John Richard, Grand Rapids, Michigan, Willem B. Eerdmans Pub. Co., 1987, 256–257.

gában valóban Isten egyoldalú kegyelmi tette az egyetlen döntő tényező, e teológiai szempontból megnyugtató állásfoglalás következményeként elsekélyesedik és erőtlenné válik az, amit az apostol a 2,12-be foglalt felszólító mondat erejénél fogva kifejezésre kíván juttatni a hívő ember kötelességéről és felelősségéről.⁸ A probléma gyökere tehát valójában a páli teológia egyik kulcskérdése, mégpedig az, hogy hogyan viszonyul egymáshoz az üdvösség megvalósulását Isten kizárólagos kegyelmi tetteként (ajándékaként) feltáró kijelentés, és az üdvösségre néző emberi cselekvés nélkülözhetetlen voltát nyomatékosító felszólítás; szaknyelven szólva: az üdvösségre vonatkozó indicativus és az etikai imperativus,⁹ különös tekintettel arra, hogy e kettő tartalmi szempontból lényegileg azonos egymással.¹⁰ Az elmondottak fényében nem nehéz belátni, hogy miért vált a szóban forgó igeszakasz az újszövetségi írásmagyarázat crux interpretumává.¹¹

Közösségi értelmezés

A Fil 2,12–13 magyarázatával foglalkozó új keletű, meghatározó exegetikai irodalom áttekintése azonban egy másfajta megközelítésre is ráirányítja a figyelmet. A szakemberek körében nem ismeretlen az a nézet, mely szerint itt ezen a helyen a σωτηρία fogalmának tágabb, közösségi értelmével van dolgunk, nem úgy, mint ott, ahol Pál mindenekelőtt az üdvösség kizárólagos kegyelmi jellegét hangsúlyozza. Ez az elgondolás nem új keletű,¹² és manapság többen támogatják, részint meggyőződésből,¹³ mivel feloldja a korábban említett feszültséget, de főként kénysze-

⁸ Ld. Silva: *Philippians*, 118.

⁹ Ld. Az üdvösséget tényként rögzítő indicativus és az etikai imperativus viszonyát részletesen tárgyalja SCHRAGE, Wolfgang: *Ethik des Neuen Testaments*, NTD Band 4, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1989, 170–175; Ridderbos: *Paul*, 253–258.

¹⁰ Jól szemlélteti a kijelentő és a felszólító mondat tartalmi azonosságát Günther Bornkamm híressé vált értelmező megjegyzése a Fil 2,12–13 kapcsán: „Mivel Isten mindent munkál, ezért kell nektek mindent megtennetek.” Ld. Bornkamm: *Lohn-gedanke*, 91: „Weil Gott alles wirkt, darum habt ihr alles zu tun.”

¹¹ Ld. HÄUSSER, Detlef: *Der Brief des Paulus an die Philipper*, HTA, Witten, SCM R. Brockhaus, Gießen, Brunner Verlag, 2016, 178.

¹² Ld. MICHAEL, H. J.: “Work Out Your Own Salvation”, *Expositor*, 9th ser., 12 (1924) 439–450.

¹³ MÜLLER, Jacobus J: *Epistle of Paul to the Philippians*, NICNT, Grnad Rapids, Michigan, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1955/1980, 91; MARTIN, Ralph P.: *Philip-*

rűségből, vagy megengedő jóindulattal a hagyományos értelmezési mód kiegészítéseként,¹⁴ egyszersem elfogadva azt a nyilvánvaló tény is, hogy az egyén üdvösségre tekintő törekvése a dolog természeténél fogva jótékony hatást gyakorol a közösségi élet fellendülésére.

E megközelítés támogatói mindenekelőtt azzal érvelnek, hogy a 2,12-ben a σωτηρία fogalma nem tulajdonképpen értelmében áll, ezért nem szabad leszűkítenünk az egyén életének eszkatologikus beteljesedésére. Való igaz – ismerik el –, hogy Pál e kifejezéssel mindenekelőtt az üdvösség kizárólagos kegyelmi jellegét hangsúlyozza, és általában a végső üdvösségre, az örök élet elnyerésére vonatkoztatja. Az Újszövetségben azonban vannak olyan igehelyek is, amelyekben a szerzők e kifejezést mind igei, mind névszói formájában vitathatatlanul e világi vonatkozásban használják a betegség nyomorúságától sújtott ember felépülésének vagy a szükségben, végveszélyben lévők megmenekülésének a kifejezésére (Mk 3,4; ApCsel 4,9; 14,9; 27,34). Ebben az értelemben a σωτηρία fogalma a 2,12-ben tulajdonképpen a közösség lelki egészségének és közösségi jólétének a helyreállítására vonatkozatható.¹⁵ E törekvés alapján szokás ezt a megközelítési módot közösségi, korporatív, egyházi vagy szociológiai értelmezésnek is nevezni, tetszés szerint használva a különböző kifejezéseket, szemben az egyéni, eszkatologikus, vagyis az egyes hívő végső üdvösségét szem előtt tartó magyarázattal.

A közösségi értelmezés támogatóinak érvelése szerint Pál, aki a gyülekezet egészét korporatív egységként látja maga előtt, arra szólítja fel a filippibelieket, hogy kölcsönösen keressék és munkálják annak a közösségnek a javát, amelybe együttesen beletartoznak. Érdeklődésének

pians: An Introduction and Commentary, TNTC, Vol. 11, Downers Grove, Illinois, InterVarsity Press, 1980/1989, 103; HAWTHORN, Gerald F. – MARTIN, Ralph P.: *Philippians*, Revised Edition, WBC Vol. 43, Grnad Rapids, Michigan, Zondervan Academic, 2015, 139–140.

¹⁴ Az eszkatologikus üdvösséget szem előtt tartva, óvatosan foglal állást a gyülekezeti problémák megoldását is beleértve az üdvösség munkálásába BOCKMUEHL, Markus: *The Epistle to the Philippians*, BNTC, London, A & C Black, 2006, 152–153; ld. még: O'Brien: *Philippians*, 280; Häußer: *Philippianer*, 179–180.

¹⁵ Hawthorn–Martin: *Philippians*, 140: „The wider context of Phil 2:12 strongly suggests (but does not prove) that σωτηρία, “salvation,” here is being used in this non-schatological sense. [...] Thus the church at Philippi is urged to work at its spiritual well-being until its well-being is complete, until its health is fully established, and until every trace of spiritual disease [...] is gone.”

középpontjában most nem az egyén üdvösségre jutása, az örök életben való részesedés áll, hanem a Filippiben élő keresztyének koegzisztenciája, a közösség egészét érintő társas viszonyok rendezése, a helyi eklézsia életének ékes, szép rendje. Hiszen a tagok közt a megváltás ténye ellenére is fennálló egyenetlenségek következtében – mint amilyen az önzés és a hiú dicsőségvágy, valamint az ebből fakadó gőg és versengés (2,3–4) – nagyon is ésszerűnek tűnik, hogy az az apostol, aki fokozott felelősséget érez e közösség iránt, az „üdvösség” véghezvitelére, vagyis a gyülekezet *lelki egészségének* a helyreállítására és a *közösségi jólét* megteremtésére szólítja fel szeretett testvéreit. Nem másról van szó tehát, mint munkálni és kiteljesíteni a gyülekezet zavartalan, harmonikus, békés életét a hétköznapi, súrlódásokkal és egymásközi feszültségekkel teli valóságban.¹⁶ Tevékenyen részt vállalni abból egészen addig, amíg a kívánt cél meg nem valósul, tudva, hogy Isten maga támogatja és viszi előre a gyülekezet minden ez irányú elköteleződését és erőfeszítését (2,13).

A közösségi értelmezés képviselői a legfontosabb exegetikai döntéseket – amelyek aztán jószerével meghatározzák valamennyi további lépésüket is – kiváltképpen a szóban forgó két vers szövegkörnyezetben elfoglalt helyére és az abban betöltött szerepére alapozzák. A kontextuális vagy retorikai értelemlre hivatkozás valóban rendkívül erős támaszt jelent a magyarázat során, hiszen egy kifejezés vagy tagmondat tulajdonképpeni értelme csakis abból a közlési folyamatból bontható ki és abban pontosítható, amelynek amúgy szerves része. Az erős kontextuális kötődést, kiváltképpen a megelőző értelmi egységekkel a 12. verset felvezető kifejezés, a ὡστε következményes kötőszó biztosítja, míg a szakaszt követő egységgel (2,14–18) az azonos beszédmód, az intellektuális jelleg teremti meg a természetes kapcsolatot.

A ὡστε kötőszó a 2,12–13-at mindenekelőtt a közvetlenül megelőző, kifejezetten krisztológiai tartalmú és emelkedett hangvételű szövegegyeséghez, az úgynevezett Krisztus-himnuszhoz¹⁷ (2,6–11) köti, méghozzá

¹⁶ Michael: “Work Out”, 442–443: [Paul] „is concerned about the state of the Philipian Church as a whole and not primarily about the condition of the individual members.”

¹⁷ A Fil 2,6–11 szakasz *Krisztus-himnusz*ként rögzült a köztudatban, ezért a tanulmányban ezt a megnevezést használjuk. Eredetének, prózai vagy poétikus jellegének, illetve műfaji besorolásának rendkívül bonyolult kérdésében azonban nincs

úgy, mint ami tartalmát tekintve a himnuszba foglaltakból vezethető le. A legfontosabb tematikus kapcsolat a Krisztus engedelmes magatartása (γενόμενος ὑπήκοος, engedelmes volt) és a filippibeliek engedelmessége (ὑπηκούσατε, engedelmeskedtetek) között állapítható meg. Ebben az összefüggésben a Krisztus mindhalálig tartó engedelmsége a gyülekezet engedelmségének alapja és kiindulópontja.¹⁸ Ugyanakkor a Krisztus engedelmes magatartása példaként is áll a gyülekezet előtt a himnuszt felvezető 2,5 értelmében: „az az indulat legyen bennetek, amely Krisztus Jézusban is megvolt.” További kapcsolópontot kínál az a körülmény, hogy a 2,12-ben minden bizonnyal a κύριος névvel megajándékozott és minden teremtmény fölé emelt Krisztus (2,9–11) iránt tanúsított engedelmségéről lehet szó,¹⁹ ami magába foglalhatja a Krisztus evangéliuma és az evangélium hirdetői, a filippibeliek esetében kiváltképpen a Pál iránti engedelmség gondolatát is.²⁰

Mivel a szakemberek megegyező véleménye szerint a himnusz nem kínál további kapcsolóelemeket a 2,12–13 értelmezéséhez, az előzmény-következmény összefüggésbe természetes módon bevonják a 2,1–5 szakaszt is, arra hivatkozva, hogy a ὡστε következményes kötőszó túlmutat a közvetlen megelőző Krisztus-himnuszon.²¹ E megközelítésből azonban mindenekelőtt a közösségi értelmezés hűz tetemes hasznot, hiszen ezzel a 2,12-be foglalt felszólítás a közös üdvösség véghezvitelére egy korábbi, a gyülekezet egységének a megőrzésére és az egymás fokozott megbecsülésére buzdító intelmi egység (2,3–4) segítségével magyarázható. Ha ehhez még hozzávesszük az 1,27–30 és a 2,14–18 szakaszt is – annál a felismerésnél fogva, hogy a himnusz kivételével az 1,27–2,18 egyetlen nagy intelmi egységet alkot a levél gondolatmenetében –, tovább gazdagíthatjuk és árnyalhatjuk a harmonikus gyülekezeti élet megvalósítását szem előtt tartó magyarázatot a jelölt szakaszban fellelhető tartalmi kapcsolatok alapján. Mert mi mást is kívánna Pál a filippibeliektől – hangzik e táborhoz tartozók érvelése –, minthogy a közösség javát

egyértérs a szakemberek között. A problémát kielégítően tárgyalja Häußer: *Philipp*, 142–148.

¹⁸ Ld. Hawthorn–Martin: *Philippians*, 137.

¹⁹ Ld. uo. 139; Häußer: *Philipp*, 177.

²⁰ Ld. O'Brien: *Philippians*, 275–276.

²¹ Ld. pl. uo. 274.

szem előtt tartva és szüntelenül munkálva, együttes erővel helyreállítsák a gyülekezet lelki egészségét és közösségi jólétét.²²

Lohmeyer felismerése

A szélesebb kontextus jellegzetességeit a 2,12–13 magyarázata rendjén azonban nem csak a közösségi értelmezés képviselői tartják szem előtt. Ugyanezt az irányt követik azok a szakemberek is, akik a 2,12-ben lévő fel szólítását az egyéni, eszkatologikus üdvösség megvalósítására vonatkoztatják. A közös igyekezet értékelendő, csakhogy ezzel a figyelem elterelődik az intelmet közvetlenül megelőző Krisztus-himnuszról (2,6–11). Márpedig a ὡστε kötőszó alapján a két szóban forgó vers tartalmát mindenekelőtt a himnuszba foglaltak következményeként kellene megérteni.²³

E viszony pontosítására Ernst Lohmeyer tett kísérletet az 1930-ban megjelent Filippi-kommentárjában. Megközelítését általános szkepszis fogadta, és amennyire megállapítható, manapság nem támogatja egyetlen kommentátor sem, noha elemzésének néhány részeredményére ma is szívesen támaszkodnak. A szakmai körökre jellemző elutasító álláspont²⁴ ellenére azonban érdemes felfigyelni elgondolásának néhány sajátosságára.

Lohmeyer a 2,12–16-ba foglalt parainézist a Krisztus-himnusz – saját szavaival élve: a „zsoltár” – gyakorlati kommentárjának tekinti.²⁵ Úgy látja, hogy Pál e költői szakasz kontextusbeli elhelyezésével Krisztust állítja a mártírium példaképeként a gyülekezet elé.²⁶ Sorsában egy bizonyos törvényszerűség tükröződik, mégpedig az, hogy a megaláztatás és a felmagasztaltatás elválaszthatatlanul összetartoznak. Ez az összefüggés

²² Ld. Hawthorn–Martin: *Philippians*, 139: „Paul is not here concerned with the eternal welfare of the soul of the individual [...] Rather, the context suggests that this command, thereby returning to 2:5, is to be understood in a corporate sense. The entire church, which had grown spiritually ill (2:3–4), is charged now with taking whatever steps are necessary to restore itself to health, integrity, and wholeness. [...] Thus the church at Philippi is urged to work at its spiritual well-being until its well-being is complete.”

²³ O'Brien: *Philippians*, 274 és Hawthorn–Martin: *Philippians*, 139 szerint is a ὡστε mindenekelőtt a 2,6–11-gyel teremt szoros kapcsolatot.

²⁴ Ld. pl. GNILKA, Joachim: *Der Philipperbrief*, Freiburg im Breisgau, Herder Verlag, 1968, 148.

²⁵ LOHMEYER, Ernst: *Der Brief an die Philipper*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ¹¹1956, 99.

²⁶ Uo. 98.

teremti meg a himnuszban kifejtett kozmikus esemény etikai vonatkozását. Az intelleum szintjén a gyülekezetre nézve ez azt jelenti, hogy engedelmessége, feddhetetlen élete és hívő tanúságtétele folytán ugyanannak a törvényszerűségnek a részese, mint amely Krisztus sorsáról leolvasható. Pál ennek a vállalására szólítja fel a filippibelieket. A himnusz tehát nem elszigetelt darabja a nagy intelleumi egységnek (1,27–2,18), hanem a középontja, hiszen feltárja a gyülekezet mártíriumának végső alapját és célját.

Lohmeyer elgondolása szerint a himnusz és az intelleumi szakasz között tárgyi-tartalmi megfelelés van, így analógiaként értelmezhető. Mindkét egység két-két részegységre bontható, s a párhuzamos tagok között fontos kapcsolópontok figyelhetők meg. A himnusz első szakaszának, a 2,6–8-nak az lehet a legtalálóbb, tömör összefoglalása, hogy Krisztus minden tette az „üdvösséget volt hivatott szolgálni”.²⁷ A 2,12–13 intelleumi részben ennek felel meg az a gondolat, hogy az üdvösség érdekében végső soron Isten maga hajt végre minden tettet, minthogy ez a himnusz szerint sincs másként. Ahogy pedig az intelleumi szakasz alapján Isten jótetszése határoz meg mindent, ugyanez igaz a himnuszra is, hiszen Krisztus az Isten akarata iránt tanúsított teljes engedelmességet. A himnusz és az intelleumi szakasz második részegysége, a 2,9–11 és a 2,14–16 között két feltűnő, egy ellentétes és egy teljességgel ki nem bontott tartalmi kapcsolópontot talál. A gyülekezet kényszeredett, kelleetlen engedelmességével (2,14) szemben áll a Krisztus önként vállalt alázata (2,7–8). Mindkét egységben fontos gondolat Krisztus, illetve a gyülekezet helye a világban – Krisztus a felmagasztalt Úr (2,10–11), a gyülekezet az evangélium hiteles tanúja (2,15) –, s ez a kép mindjárt az eszkatologikus teljességre irányítja a figyelmet, mely a himnusz szerint Istenben adott és valóságos (2,9), noha a világ számára teljességgel még nem átlátható, az intelleumi részben pedig kissé homályos távlatként van jelen, mindenekelőtt az apostolra vonatkozóan (2,16).

A himnusz Lohmeyer szerint azt a végső okot tárja fel, és arra a végső célra irányítja a figyelmet, amely egyfelől lehetővé teszi, másfelől pedig kötelezi is az apostolt, hogy a vértanúság iránt fogékonyra tegye a gyülekezetet. Pál két megelőző intelleumi egység felől közelítve vezet el eddig a csúcspontig: az 1,27–30-ban arra int, hogyan viszonyuljon a gyü-

²⁷ Uo. 103. (Kiemelés Lohmeyertől.)

lekezet kifelé, a világ felé, míg a 2,1–4-ben befelé fordul, a gyülekezet sajátos gondjai felé. E két felvezető szakaszt követi a „zsolnár”, a vértanúság időtlen modelljét állítva az olvasó elé a maga kettős vonatkozásában: szenvedésként és meghalásként egyfelől, és isteni felmagasztaltásként másfelől. Csakhogy a himnusz nem szól a hívőkről, a Krisztus mártíromságának majdani követőiről, hanem csak Krisztusról, egy tiszta objektivitásában felvázolt kép segítségével. Ezt az igényt elégíti ki ez az utolsó parainetikus szakasz (2,12–16); ebben teszi gyümölcsözővé Pál a himnuszban bemutatott képet; ezzel magyarázható az előző himnuszhoz igazodó formai és tárgyi hasonlósága.²⁸

A Lohmeyer megközelítésében vitatható, hogy vajon helyes-e a gyülekezet sorsát tekintve ilyen erőteljesen hangsúlyozni a mártíromság gondolatát a Krisztus példája okán. Pál enyhébb kifejezést használ, amikor a gyülekezet engedelmességét (2,12) állítja párhuzamba a Krisztus engedelmességével (2,8). Meg kell hagyni, a töretlen engedelmesség elvezethet a mártíriumig, amint az világosan kitűnik a Pál (1,20; 2,17–18) és az Epafroditosz (2,26–27) sorsának alakulásából. A mártíromság vállalása azonban nem abszolút követelmény, hanem az evangélium melletti elkötelezettség lehetséges következménye a külső körülmények alakulása folytán. A Krisztus evangéliumán tájékozódó hívő embernek azonban fel kell készülni a szenvedések elhordozására, mely hitének és életvitelének természetes velejárójára (1,29).

Továbbá Lohmeyer a 2,12–16 egészét a 2,6–11 kommentárjának tekinteti, s így a teljes intelmi egységben megragadható mozzanatok alapján keres tárgyi-tartalmi kapcsolópontokat a himnusszal. Jóllehet a himnusz alapstruktúráját a szenvedés-halál, vagyis a megaláztatás és az arra következő felmagasztaltatás kettős egységében határozza meg, az intelmi részben már egy más irányba mutató, enyhén módosított struktúrát érvényesít, és a himnusz végkicsengéséhez igazodva a végső, eszkatologikus beteljesedésre irányítja a figyelmet.²⁹ Ehelyett talán célszerűbb lenne megragadni azokat az etikai vonatkozásokat, amelyek Krisztus (2,6–8) és Isten (2,9–11) cselekvésének alapmintáját követve meghatározzák és alakítják a 2,12–13 intelmi egység kettős vetületét.

²⁸ Uo. 100.

²⁹ Ua.

A kritikai megjegyzések mellett azonban fel kell figyelnünk Lohmeyer magyarázatának erős pontjaira is. Mindemellett, hogy igen komolyan veszi a himnusz intelmi kontextusba ágyazottságát (1,27–2,16), nemcsak hangsúlyozza a 2,6–11 és 2,12 közti szoros oksági viszonyt, hanem kísérletet is tesz annak konkrét felmutatására a himnuszt követő intelmi szakaszban. A himnusz tehát nem krisztológiai exkurzus egy parainetikus egységben,³⁰ hanem a levél gondolatmenetének szerves alkotórésze. Ezzel együtt helyesen ismeri fel a krisztologikus szakasz egészének intelmi vonatkozását, amiért is túl kíván tekinteni azon a szemléleten, mely mindezt a himnusz első felére, ott is szinte kizárólag az engedelmesség motívumára korlátozza. Mindezek ismeretében, fokozott figyelmet fordítva a megelőző Krisztus-himnusz szerkezeti sajátosságaira és tartalmi elemeire, kísérletet teszünk a 2,12–13 intelmi egység alapvető értelmezési problémájának, az üdvösségre néző emberi és isteni tevékenység együttállásának árnyaltabb kifejtésére.

Kapcsolópontok a himnusz és az intelleum között

A Krisztus-himnusz és az azt követő intelmi egység szerkezeti-tartalmi elemeinek összehasonlításánál abból az alapvető elvi megfontolásból indulunk ki, hogy a két szakasz között döntő különbség van, mely eleve meghatározza egymáshoz viszonyított kontextusbeli helyüket és szerepüket. A 2,6–11 az üdvesemény rövid foglalata, a Krisztus sorsára, megaláztatására és felmagasztaltatására összpontosító kitételek felsorakoztatásával; a 2,13–14 intelleum, noha fontos szotériológiai elemet is tartalmaz az emberi cselekvés egészét meghatározó isten tette hivatkozva. Egymáshoz rendeltségük alapmintája az 1,27-ben áll előttünk,³¹ a levél központi intelmi részének (1,27–2,18) a felvezetőjében: „Krisztus evangéliumához méltóan viselkedjete.” E mintát tekintve a himnusz a Krisztus evangéliumának sajátos összefoglalása, s a rá következő intelleummal együtt formailag is kifejezésre juttatja az apostol által következetesen érvényesített elvet, mely szerint minden emberi cselekvés alapja és tájékozódási pontja a Krisztus-esemény, az evangélium. Az evangélium e sajátos kompendi-

³⁰ Uo. 98.

³¹ Ld. SUMNEY, Jerry L.: *Philippians: A Greek Student's Intermediate Reader*, Peabody, Memphis, Hendrickson Publishers, 2007, 53.

umára épül rá tehát a szóhasználatában egyedülálló, és a felépítésében is szokatlan intelem, megkülönböztetett helyet foglalva el ezzel a tágabb intelmi jellegű szöveggörnyezetben. Jelentőségét növeli továbbá az a körülmény is, hogy az emberi cselekvésre vonatkozó általánosító szóhasználatával (engedelmesség, üdvösség véghezvitele) tartalmilag átfogja a teljes keresztyén életet – mint ahogy a himnusz is átfogja a teljes váltáságművet. E tekintetben is igazodik az 1,27 alapmintájához, mely sajátos kifejezőmódjával (πολιτεύομαι, polgárhoz illően viselkedik) szintén a keresztyén életfolytatás teljességét juttatja kifejezésre. Az elmondottakból következik, hogy ezt a szoros, formailag is biztosított kapcsolságot a legmesszemenőbbekig figyelembe kell vennünk a két szakasz egymáshoz viszonyításánál, tartalmuk lényegi különbségei ellenére is.

Általánosan elfogadott nézet, hogy a himnusz (2,6–11) két szakaszra oszlik: az első Krisztus önkéntes megaláztatásáról szól (2,6–8), a második az ő Isten általi felmagasztaltatásáról (2,9–11).³² E kettős szerkezetnek megfelelően az első szakasz alanya Jézus, a másodiké pedig Isten, jóllehet mindkét szakasz központi alakja Jézus maga. Jézus, aki Istennel egyenlő volt (εἶναι ἴσα θεῷ), megüresítette magát (ἐαυτὸν ἐκένωσεν), emberré lett, majd megalázta magát (ἐταπεινώσεν ἑαυτόν) és emberként engedelmes volt (Isten iránt) mindvégig (γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου), mégpedig a kereszthalálig (θανάτου δὲ σταυροῦ). Ezért válaszképpen³³ Isten is felmagasztalta őt a legnagyobb magasságig, és a „Kyrios” nevet ajándékozta neki, amely csak Istent illeti meg, hogy ekként ismerje fel, hódoljon előtte és magasztalja őt minden teremtmény. A keresztre szegezett Jézust Isten a világ Urává emelte. Engedelmességének közvetlen következménye a kereszt, végső soron azonban a világ feletti teljes hatalom Isten tetteként. Engedelmessége ezzel érte el valódi, Isten szándéka szerinti végső célját, tudniillik azt, hogy ő, a Megfeszített a világ Uraként vált ismertté minden teremtmény előtt. Jézus és az őt felmagasztaló Isten

³² Ld. Häußer: *Philipper*, 145–146.

³³ HURTADO, L. W.: Jesus as Lordly Example in *Philippians* 2:5-11, in Richardson, P. – Hurd, John C. (eds.): *From Jesus to Paul*, Waterloo, Ontario, Wilfrid Laurier University Press, 1984, 113–126, 123 helyesen állapítja meg, hogy Isten válasza a Krisztus engedelmességére nem értelmezhető kárpótlásként vagy jutalomként „Paul does not just contrast God’s act with Christ’s (as *alla* would have implied), but makes God’s act of exaltation a *consequence* of Christ’s obedience.” (Kiemelés tőlem.)

kettős-egy tette a megváltás örökérvényű tette, az egyszeri kereszthalál és a Jézus világ feletti uralma folytán. Ez a himnusz rövid tartalmi összefoglalása és jelentőségének felvázolása.

Az intelmi szakasz (2,12–13) két gondolatkör köré épül fel: az első a megváltottak köteleességéről szól egy múlt idejű (ὕπηκούσατε, engedelmeskedtetek) és egy felszólító módban álló ige (κατεργάζεσθε, vigyétek véghez) segítségével (2,12); a második a minden tettet, a szándékot és a cselekvést is egyaránt munkáló Isten aktivitásáról (2,13). Az első egység alanya a megváltott ember, akinek saját üdvösségét kell szem előtt tartania és végrehajtania, a másik egység alanya Isten, aki végső soron az ember üdvösségét munkálja. Az emberi oldalt tekintve hangsúlyos kifejezés az engedelmesség és az Isten színe előtti mély hódolat (μετὰ φόβου καὶ τρόμου, félelemmel és rettegéssel), isteni részről meghatározó, hogy Ő áll a szándék és a cselekvés, vagyis a kigondolt, akart és bevégzett tett végrehajtása mögött is. Az intelmi egység egyetlen tárgya az ember üdvössége.

A himnusz és az intelmi egység között több kapcsolópont is megfigyelhető. A himnusz első szakaszában Jézus önkéntes alázatáról van szó és a kereszthalállal beteljesített, töretlen engedelmességéről; az intellems első felében a filippibeliek kitartó engedelmességéről és üdvösségük kereszttüviteléről, Isten iránt tanúsított mély hódollattal. A himnusz második szakasza Jézus felmagasztaltatásáról szól, Isten hatalmából, az Ő akarata szerint, megpecsételve Jézus engedelmességben véghezvitt váltásgmúvét; az intellems második egységében Isten folyamatos munkájáról, mellyel a hívő ember szándékát és cselekvését hatalmasan beteljesíti az ő jótetszése szerint.

A felvázoltakból jól kivehető, hogy a himnusz és az intellems egyes motívumai közt a nagyfokú szinonimitás, sőt a több esetben fennálló fogalmi azonosság ellenére nincs teljes megfelelés. Mi több, a fogalmi azonosság esetén is jelentésbeli különbségek adódnak a személyek (Krisztus, illetve a filippibeliek) közti alapvető különbség és az egyes kifejezések tagmondatokban betöltött szerepe szerint. Jézus önkéntes alázata mellé helyezhető a hívek mély hódollata, Jézus töretlen, tökéletes engedelmessége mellé pedig a híveknek a levélírás idejéig konstatálható folyamatos és kitartó, de még némi kívánnivalót maga után hagyó engedelmessége, melyhez képest a folytatásra nézve Pál már az üdvösségük véghezvitel-

ről beszél. A magyarázat szempontjából nem lehet figyelmen kívül hagyni e két kifejezés együvé tartozását és nagyfokú egymásra utaltságát már csak azért sem, mivel jelentésük nem konkrétan a hívő ember egyik-másik tetteire, magatartásának valamely sajátosságára vonatkozik, hanem valamennyi tettét egy meghatározó, sőt döntő fontosságú szempont alatt összegző cselekvésére. Továbbá, a himnuszból hiányzik ugyan az Isten akaratára és hatalmára vonatkozó konkrét hivatkozás, de közvetten beértendő, hiszen a Jézus felmagasztalása a legnagyobb méltóságra ezt erőteljesen megjeleníti. Az intelemben ennek feleltethető meg a szintén csak implicite felsejlő hatalom, mellyel Isten mindent munkál jótetszésének megfelelően. Utóbbinak a hívők üdvössége lehet a közvetlen vonatkozása az intelmi rész gondolatmenete és a himnuszban jól felismerhető jelzés, a Jézus engedelmségére válaszként értendő felmagasztalása alapján. Eszerint a hívők üdvösségre jutása, a megváltásuk betetőzése felel meg Isten legfőbb akaratának. Viszont, míg a himnuszban Isten munkája a Jézus váltságművének igazolása, s ilyenformán egy egész cselekvéssort lezáró és megkoronázó tett, az intelemben folyamatos isteni cselekvésről van szó, mely együtt áll a hívőkhöz intézett, az üdvösségük véghezvitelére vonatkozó felszólítással. Az itt említett, *hasonlóságukban* és *különbözőségükben* jellegzetes megfeleléseket, amelyek a két szakaszt összekötik, de egymástól Jézus, Isten és a hívő ember cselekvésére, lehetőségeire és kötelezettségére nézve meg is különböztetik, szükségszerűen figyelembe kell vennünk a 2,12–13 intelmi egység részletesebb magyarázata során.

Exegetikai kérdések a Fil 2,12–13-ban

A Fil 2,12–13 értelmezésének alapproblémája, a *σωτηρία* fogalom jelentéstartalmának a megállapítása, valamint az indicativus (2,13) és imperativus (2,12) együttállásából fakadó megértési nehézségek mellett számos további exegetikai kérdés nehezíti a szakasz lényegi mondanivalójának a megragadását. A *ὡστε* következményes kötőszó hatókörének kiterjesztési lehetőségeiről már korábban szóltunk. Úgy tűnik, hogy Pál általában elégetett a gyülekezet jó rendjével; ezt juttatja kifejezésre a mindenkori engedelmségre vonatkozó múlt idejű (aoristos) igeforma, megerősítve a „mindig” határozószóval, jóllehet nyitott kérdés marad, hogy kinek vagy minek tartozik engedelmséggel a gyülekezet. Emellett eldöntendő,

hogyan az apostol távollétére, illetve jelenlétére vonatkozó, μή tagadószóval felvezetett mondatrész a megelőző, kijelentő módban álló „engedelmeskedtetek”, vagy a következő, felszólító módú „vigyétek véghez” igéhez köthető-e, mivel a μή csak ritka esetben kapcsolódik kijelentő módban álló igével. A döntéstől függ, hogy Pál a saját jelenlétére utalva a korábbi látogatására gondol-e a gyülekezet alapítása alkalmával, vagy egy újabb látogatást tart szem előtt, amelyet a fogságból való szabadulása reményében már dédelget magában. Az üdvösség véghezvitelével kapcsolatban ismét fel kell tennünk a kérdést, hogy a fogalom, most már a szövegkörnyezetből fakadó impulzusokat is figyelembe véve, valóban az egyes hívő eszkatologikus üdvösségére vonatkoztatható-e, még ha az értelmezési zavart okoz is, vagy helyesebb azt a gyülekezet lelki egészségének és közösségi jólétének a helyreállításaként értenünk. Az értelmezés iránya viszont befolyásolhatja, hogy milyen jelentéstartalmat tulajdonítunk a „vigyétek véghez” felszólításnak: kiteljesítésként, megvalósításként, az üdvösség megteremtéseként értjük, vagy folyamatos munkálkodásként, az „üdvösség” érdekében kifejtett fáradozásként. A „félelemmel és retteggéssel” kiegészítő szókapcsolat vonatkozhat az egymás iránti tiszteletra a közösségi jólét érdekében, s így visszautal a 12. vers tartalmára, illetve az Isten előtti mély hódolatra, mellyel már túlmutat a vers határain, a mindent munkáló Isten tettét tartva szem előtt. A 13. vers középpontjában éppen ez az isteni munkálkodás áll, mely a γὰρ (mert) okviszonyt jelző kötőszó miatt a megelőző felszólítás szilárd alapját képezi: „Mivel Isten munkál mindent, vigyétek véghez üdvösségeteket!” Az indicativus és imperativus együttállásának a problémája itt ismét előkerül. Végső soron választ kell adnunk arra a kérdésre is, hogy hogyan függ össze az engedelmesség, az üdvösség véghezvitele és a minden emberi szándékot és cselekvést meghatározó isteni munkavégzés.³⁴ E viszony tisztázása érdekében mindenekelőtt azt kell számba vennünk, hogy milyen erővel hat vissza az üdvösség véghezvitelére buzdító felszólításra az emberi tevékenységet megalapozó és átfogó isteni munkavégzés az ok-hatás kapcsolatot kifejező „mert” kötőszó révén. Emellett számba kell vennünk azt is, hogy a „jótetszés szerint” meghatározatlan kifejezésforma Isten akaratára, vagy a gyülekezet tagja-

³⁴ Silva: *Philippians*, 121: „The proper response to this concern is to appreciate in all its fullness the tension that obtains between verses 12 and 13.”

inak egymás iránti jóindulatára vonatkoztatható-e, utóbbi esetben ismét a közösségi-gyülekezeti hasznosságot tartva szem előtt.

ὡστε – így hát

A ὡστε következményes kötőszó főmondatot vezet be, és mindenképp a Krisztus-himnusszal, az előző értelmi egységgel teremt oksági kapcsolatot.³⁵ Amint már rámutattunk, ez az előzmény-következmény összefüggés túlterjed az „engedelmesség” fogalma által szavatolt lazább köteléken, és kiterjed a himnusz és a 2,12–13 intelmi rész több fontos elemére. Szintén összefüggés teremt a ὡστε a 2,1–4, és azon keresztül a 1,27–30 intelmi egységgel is, hiszen a 2,5 sima átmenet képez az intelmtől a himnusz felé. Ez a kapcsolat azonban láthatóan nem közvetlen, méltatlan lenne tehát a 2,12–13-at javarészből a gyülekezet konkrét, belső problémái felől magyarázni. A 2,5 felől azonban fontos jelentésárnnyalattal gazdagíthatja az általunk vizsgált szakasz alap gondolatát, hiszen a Krisztus indulata szerinti indulatra utalva összegzi és értelmezi a 2,3–4 intelmi rész gyakorlati útmutatásait. Mivel pedig a Krisztus indulata az Ő engedelmességében konkrét, tökéletes formát öltött, amelyre válaszként Isten fel is magasztalta őt, mindez – a ὡστε által megteremtett következményes viszony folytán – előre vetíti, hogy a hívők Krisztus szerinti indulata (2,5), engedelmessége (2,8.12) és az üdvösségük véghezvitele (2,12) a legszorosabb mértékben összefügg egymással. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy amit Pál a 2,3–4-ben a gyülekezet lelkére köt – az önzetlenség, az aláztat, a másik megbecsülése és a közös jó keresése –, mindaz nem humánus megfontolás dolga, hanem a legmélyebb teológiai gyökerekből táplálkozó szent kötelezettség.

ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπήκουσατε – szeretteim, ahogy mindenkor engedelmeskedtetek

A „szeretteim” (ἀγαπητοί μου) megszólítás, közvetlenségén és érzelmi töltetén túl figyelemfelkeltő is,³⁶ előkészít az apostol által lényegesnek tekintett mondanivaló befogadására. Mielőtt azonban Pál a központi gondolatra térne, szükségét érzi annak, hogy méltassa a gyülekezet ezidáig

³⁵ Hawthorn–Martin: *Philippians*, 139; O’Brien: *Philippians*, 274.

³⁶ Häußer: *Philippianer*, 176.

tanúsított engedelmességét. Az „engedelmeskedtetek” (ὕπηκούσατε) és a pontosító „mindenkor” (πάντοτε) szókapcsolat szerint a gyülekezet engedelmsége a kezdetektől, a gyülekezet alapításától fogva töretlen.³⁷ Ennek a mértékéről ugyan nem beszél az apostol, az azonban látható, hogy e téren nem marasztalja el a gyülekezetet, annak ellenére, hogy az 1,27–30-ban és a 2,3–4-ben olyan jelenségekre hívja fel a figyelmet, amelyek minél előbb változtatni kell. Ez a körülmény jelzi, hogy az apostol nem valamilyen szigorú előírás, erkölcsi kódex alapján mérlegel, hanem mindig egy nagyobb, az evangélium lényegével megegyező cél lebeg a szeme előtt. A Krisztus evangéliumához méltó magatartást ajánlja (1,27), amely irányt szab annak, hogy hogyan válaszoljon a gyülekezet a kívülről érkező támadásokra, kitartással megőrizve teljes hitbeli egységét, illetve hogyan viszonyuljon egymáshoz a gyülekezeten belül (4,1–4), félretéve becsvágyat, önzést a közösség békessége érdekében. Pál szükségét érzi annak, hogy mielőtt konkrét eligazítást adna a továbbiakra nézve, tudatosítsa e tényt a gyülekezetben.³⁸

μη ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον ἀλλὰ νῦν πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου – nem csak úgy, mint az én jelenlétemben, hanem most sokkal inkább az én távollétemben

A határozói mellékmondatot felvezető „ahogy” (καθώς) kifejezés olyan lehetőségként mutat rá a gyülekezet engedelmségére, amely alapján a felszólító főmondatban megjelölt cselekvés végrehajtható: „ahogy mindenkor engedelmeskedtetek ... (úgy) vigyétek véghez üdvösségeketek.” Pál azonban e két mondat közé harmadikként beiktat egy terjedelmes határozói mellékmondatot is, amelyet a μή tagadószó vezet fel. Mivel azonban a μή csak ritka kivételként társul kijelentő módban álló igékhez, kérdéses, hogy e hosszúra sikeredett kiegészítéssel a gyülekezet engedelmsége, vagy az üdvösségének a kiteljesítése lebegett-e az apostol szeme előtt, vagyis hogy ez a mondat a megelőző kijelentő, vagy a következő felszólító tagmondathoz kapcsolódik-e. A megértést tovább nehezíti a nem mindennapi mondatszerkezet, mely hallatlan rugalmasságánál fog-

³⁷ Ld. O'Brien: *Philippians*, 274–275.

³⁸ Ld. Hawthorn–Martin: *Philippians*, 139.

va szinte átláthatatlanná teszi az apostol közlési szándékát.³⁹ A tiltószóval kapcsolódó „mint” (ὡς) hasonlító szó értelmét nehéz megragadni, valószínűleg ezért maradt ki néhány kéziratból.⁴⁰

E különös nyelvi jelenség láttán több mai magyarázó gondolja úgy, hogy ez az értelmi egység a felszólító mondat jelentéstartalmát hivatott pontosítani. Csakhogy ebben az esetben elkerülhetetlenül fel kell cserélni a tagmondat szórendjét is, mely szerint az apostol azt ajánlja, hogy az otlétekor tanúsított magatartást – a hagyományos értelmezés szerint az engedelmességet – még inkább tartsák szem előtt most, amikor nem lehet jelen. E sorrend a felszólító mondat felől vizsgálva teljesen értelmetlen, hiszen semmi sem utal arra, hogy az „üdvösség véghezvitele” már korábban is szóba került volna az apostol és a gyülekezet között. A „jelenlétemben-távollétemben” (παρουσία-ἀπουσία) szópár sorrendi cseréje folytán a „jelenlétemben” csak a jövőre vonatkozhat. E megközelítés szerint tehát Pál nem arról beszél, hogy az eddig felé tanúsított engedelmességet, amelyet otlétekor tapasztalhatott, vegye a gyülekezet még komolyabban most, amikor nem lehet jelen, hanem hogy már most, nem várva az apostol beígért látogatására, haladéktalanul lásson hozzá üdvössége kiteljesítéséhez.⁴¹ Ez az értelmezés leginkább azzal indokolható, hogy a μή tiltószó kiválóan illik a κατεργάζεσθε (vigyétek véghez) imperativus alakjához.

Nem szabad azonban kizárnunk egy másik lehetőséget sem. Kivételes esetben, nevezetesen akkor, ha egy mondat a beszélő aggodalmát fejezi ki, a μή kapcsolódhat kijelentő módban álló igéhez is. Az általános szabály az, hogy az aggodalmat kifejező szerkezetben a főmondat állítmánya egy félelemre utaló ige (általában a φοβούμαι), a mellékmondatban pedig a tagadószt rendszerint coniunctivusi igealak követi. Ritka esetben, amikor a félelem-aggodalom egy már megtörtént eseményre

³⁹ VARGA Zsigmond J.: *Görög–Magyar szótár az Újszövetség irataihoz*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1996, 527, κατεργάζομαι szócikk.

⁴⁰ A ὡς hasonlító szó hiányzik a B, 33, 1241 görög és néhány Vulgata kéziratból.

⁴¹ Hawthorn–Martin: *Philippians*, 141 így fordítja a mondatot: „Work at achieving [spiritual] health [within your community], not only in light of my anticipated coming to you again, but all the more now while I am absent from you.”

vonatkozik,⁴² állhat a μή indicativusszal is,⁴³ a félelemre utaló ige pedig el is maradhat.⁴⁴ Ebben az értelemben a bonyolult szerkesztésű mellékmondat visszautalhat a gyülekezet korábbi engedelmességére, annak alapján fejezve ki az apostol aggodalmát: „Szeretteim, ahogy mindig is engedelmeskedtetek, nem csupán úgy, mint az én jelenlétemben, hanem most sokkal inkább az én távollétemben, félelemmel és rettegéssel vigyétek véghez üdvösségeteket.” (2,12) Az apostol attól tart, hogy távollétében a gyülekezet feladja a korábbi, említésre méltó, noha teljesnek, tökéletesnek még nem mondható engedelmséget. Ennek határozott jelei mutatkoznak a már említett 1,27–30 és 2,3–4 szakaszokban, de a 2,21 és 4,2–3-ban is. Ezért hangsúlyozza, hogy *már most*, nem várva az ő bizonytalan jövetelére, vegye komolyan a gyülekezet az intelmet, ne elégedjen meg korábbi teljesítményével, törekedjen inkább arra, hogy meghaladja azt. Példaként lebeghet előtte a Jézus kereszthaláláig kitartó, tökéletes engedelmsége. Mindez pedig arra utal, hogy Pál e teljesebb, következetesebb engedelmséget tartva szem előtt szólítja fel a gyülekezet tagjait az üdvösségük véghezvitelére.

τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε – vigyétek véghez üdvösségeteket

Üdvösségről (σωτηρία) és annak véghezviteléről beszélni a teljesebb engedelmség alapján valóban újszerűnek tűnik Pál apostolnál. A κατεργάζομαι ige a következőket jelentheti: végrehajt, véghezvisz, teljesít, elvégez, bevégez; munkál, kimunkál, teljesen megmunkál; létrehoz, alkot, előállít, előidéz, eredményez; megszerez; legyőz, hatalmába kerít.⁴⁵ A jelentésárnyalatok közül nagy valószínűséggel kizárható, hogy Pál itt az üdvösség létrehozására, előidézésére gondolna, vagy arra, hogy az em-

⁴² Ld. HOFFMANN, Ernst G. – SIEBENTHAL, Heinrich v.: *Griechische Grammatik zum Neuen Testament*. Riehen, Schweiz, Immanuel Verlag, ²1990, 427–428.

⁴³ Ld. Gal 4,11: φοβούμει ὑμᾶς μή πως εἰκὴ κεκοπίσκα εἰς ὑμᾶς; attól félek, hogy talán hiába fáradoztam értetek.

⁴⁴ Ld Gal 2,2: μή πως εἰς κενὸν τρέχω ἢ ἔδραμον; hogy hiába ne fáradozzam vagy fáradtam légyen. (Békés–Dalos Újszövetségi Szentírás.)

⁴⁵ Ld. GYÖRKÖSY Alajos – KAPITÁNYFfy István – TEGYEY Imre: *Ógörög–magyar nagyszótár*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990, 570, κατεργάζομαι szócikk; Varga: *Szótár*, 527, κατεργάζομαι szócikk.

bernek lehetősége lenne hatalmába keríteni azt. Ennek ellentmond a 13. vers tartalma is. Az apostol szóhasználatára azonban jellemző, hogy ezt az igét a megvalósít, létrehoz, megalkot (Róm 7,15); véghezvisz, megvalósít, elkövet (Róma 1,27; 2,9); munkál, szül, létrehoz, eredményez (Róm 4,15) értelemben használja.⁴⁶ A közösségi értelmezés képviselői megelégednek a fogalom enyhébb jelentésével, és a verset úgy magyarázzák, hogy Pál szerint a gyülekezetnek az a feladata, hogy *folyamatosan* munkálkodjon a közösség jólétén, egészen addig, ameddig el nem éri a kívánt célt.⁴⁷ Ez az enyhébbnek tűnő jelentésárnyalat is végeredményében ugyanazt fejezi ki a hozzá fűzött kiegészítésekkel, amit az erőteljesebb: „vigyétek végbe”, „teljesítsétek ki” változat. Hisz nem csupán a munkálkodás folyamatát kívánja megjeleníteni, hanem olyan tett-sorozatot, amelynek konkrét finalitása van. A κατεργάζομαι jelentéstartalmát – mint Pálnál általában – éppen a *célirányosság* és a cselekvési aktust az eredményes befejezésig fenntartó *folyamatosság* jellemzi. Az üdvösség véghezvitelével kapcsolatban ez tehát annyit jelent, hogy a τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε kifejezés alatt értett tevékenységet a gyülekezetnek addig kell folytatnia, míg a kívánt cél, az üdvösség ki nem teljeseedik.

Pál leveleiben konkrét példák mutatják, hogyan is gondolkodik erről az apostol. A Róm 6,15–23 lényege az, hogy miután a megváltás műve folytán a hívő ember a bűn rabszolgaságából kiszabadult és áthelyeztetett az igazság szolgálatába, új helyzetéhez ragaszkodva, vagyis készséggel odaszánva magát e szolgálatra, biztos lehet a maga üdvössége felől. Nem mintha önerőből, vagy elkötelezettsége érdeméért maga magának szerezhetné meg azt. Sokkal inkább azért, mert miután az igazság szolgálatában Isten rabszolgájává tétetett, úgy hogy megízlelhette e szolgálat gyümölcsét is a megszenteltetésre, Isten kegyelmi ajándékaként elnyeri az örök életet.⁴⁸ Hasonló irányba mutat a Fil 3 is. Pál a hit általi megigazulásról szólva Krisztus ismeretének páratlan nagyságát úgy jellemzi, mint amely által részesévé lett a Krisztus feltámadása erejének és a szenvedéseinek, hasonlóvá lévén az ő halálához, hogy végül eljuthasson

⁴⁶ Varga: *Szótár*, 527, κατεργάζομαι szócikk.

⁴⁷ Ld. Hawthorn–Martin: *Philippians*, 140.

⁴⁸ KÁLLAY Dezső: *Doop en nieuw leven. Een exegetische studie van Romeinen 6,1–11*. Kapmen, 2004, 259–260.

a halottak közül való feltámadásra. Amit Pál tehet és meg is tesz, az, hogy ami mögötte van, elfelejtve, ami pedig előtte van, annak nekifeszülve célegyenest fut az Isten elhívása szerinti jutalom elvételére (Fil 3,9–14). A „jutalom” Krisztus hatalmas kegyelmi tette,⁴⁹ aki eljövetelekor „az ő dicsőséges testéhez hasonlóvá változtatja a mi gyarló testünket azzal az erővel, amellyel maga alá vethet mindeneket.” (Fil 3,20–21)

μετὰ φόβου καὶ τρόμου – félelemmel és rettegéssel

Végigjárni a kívánt cél felé vezető utat, „véghezvinni” az üdvösséget Pál útmutatása értelmében csak Isten iránti félelemmel és rettegéssel lehet.⁵⁰ A φόβος és τρόμος fogalmak jelentéstartalmát ószövetségi szóhasználatuk felől értelmezve ez azt jelenti: megfelelő módon viszonyulni Istenhez és az Ő hatalmas tetteihez,⁵¹ tisztelettel és hódolattal reá hagyatkozva megtenni mindazt, ami az Ő szent akarata szerint való; egyszerűen szólva: az engedelmisségben mindvégig kitartani. Ez az alapgondolat elemi erővel hatja át a Fil 2,12–13 szakaszt. A kérdés immár az, hogy milyen alapon nevezheti Pál az Isten akarátára fokozottan figyelő, kitartó engedelmisséget az üdvösség véghezvitelének.

θεὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλει καὶ τὸ ἐνεργεῖν – mert Isten az, aki munkálja bennetek mind a szándékot, mind a cselekvést

A teljes tisztelet és a mély hódolat azt az Isten illeti meg, aki „munkál”. A magyar fordítás azonban nem képes így visszaadni a görög mondat legfőbb jellegzetességét. Isten nem alanya a mondatnak, hanem az állítmánya: „Az, aki munkál, Isten.”⁵² Még pontosabban, elkerülve a megszo-

⁴⁹ BOCKMUEHL, Markus: *The Epistle to the Philippians*, BNTC, London, A & C Black, 2006, 153 találóan jegyzi meg, hogy a Fil 3,21-ben ugyanarról az erőről (ἐνέργεια) van szó, mint a Fil 2,13-ban.

⁵⁰ Hawthorn–Martin: *Philippians*, 141 a gyülekezet engedelmes magatartására gondol (obediently), a tagok egymás közti viszonyára: „Yet Paul is the only nt writer to use this phrase, and never does he use it to describe the attitude people are to have toward God—only the attitude Christians are to have toward one another or toward their leaders (1 Cor 2:3; 2 Cor 7:15; cf. Eph 6:5).”

⁵¹ Häußer: *Philippianer*, 181 helyesen mutat rá arra, hogy a 2,13-ban pontosan az Isten hatalmas tetteről van szó, amellyel ő mind a szándékot, mind a cselekvést munkálja.

⁵² Ld. O'Brien: *Philippians*, 286.

rító vonatkozó mellékmondatot, de magyartalanul: „A »Munkáló« Isten. Mintha valamilyen misztériumot leplezne le itt az apostol, ami eddig nem volt világos a gyülekezet előtt. Az üdvösség véghezvitеле nem pusztán emberi törekvés, elhatározás, szorgos igyekezet és kitartás eredménye, hanem Isten munkája. Ennek a hitben fogant felismerésnek az erejénél fogva nevezheti Pál a filippibeliek folyamatos, célirányos munkálkodását az üdvösség véghezvitелének. Amikor engedelmeskednek, akkor, mivel Isten munkál mindent, ez az engedelmesség több annál, mint ami emberileg látható belőle, vagy ami ezt a tevékenységet emberre vonatkoztatott magatartásként megilletné. A gyülekezet, engedelmessége folytán saját üdvösségét munkálta, még ha eddig nem is volt tudatában engedelmes magatartása jelentőségének. Pál annyit tesz, hogy az engedelmesség fogalmát *felértékeli* annak jogán, ami Isten munkáját kétségtelenül megilleti; mert Isten akarata és tette egy: az ember üdvössége. A 12. versbe foglalt felszólítás értelme és ereje a 13. vers tartalmából táplálkozik. Kiválóan érzékelteti ezt a „mert” (γὰρ) kötőszó, mintegy jelezve, hogy az előző mondat igazságtartalma ennek a mondatnak a tartalmán nyugszik.⁵³

Mindez még inkább egyértelművé válik a himnusz alapján. Krisztus alázata és engedelmessége az ő felmagasztaltatása folytán mutatkozott meg igaz valójában. Aki a kereszten szenvedett, akinek engedelmességét csúfos következménye miatt a világ bölcse bolondságnak vélte, a zsidóság avatott írástudója pedig égbekiáltó botránynak tekintette (1Kor 1,18–24), nos, *azt* a Jézust feltámasztotta Isten a halálból (ApCsel 2,23–24). Ő az, akit dicső jobbjára is emelt, Úrként és Krisztusként igazolva őt a világ előtt (ApCsel 2,34.36). Az ősi keresztyén hitvallások erről tanúskodnak, s Krisztus kereszthalálát, és amit az magába foglal, szorosán ide értve Isten tettét, Krisztus feltámasztását és a legmagasabb méltóságra emelését evangéliumként értelmezik (Róm 1,3–4). Ez az evangélium Isten hatalma, minden ember üdvösségére (Róm 1,16) *Ezt* a munkát hajtja végre Isten a gyülekezet tagjaiban és a gyülekezet közösségében (ἐν ὑμῖν).⁵⁴

⁵³ Ld. Bockmuehl: *Philippians*, 154 találó megjegyzését: „Ethical sections of his [Paul’s] letters are linked to preceding doctrinal ones by a logical ‘therefore’ (e.g. Rom. 12,1; Col. 3,1; cf. Eph 4,1).”

⁵⁴ Ld. Häußer: *Philippier*, 182: „ἐν ὑμῖν [en hymin] zu übersetzen mit in euch oder unter euch, hebt auf die Gemeinde ab. Der Unterschied zwischen „unter euch“ und „in euch“ ist dabei gering: Gott wirkt inmitten der Gemeinde, aber doch durch die

E kettős értelmet nem szabad egymástó elválasztani. Isten az egyénben munkálkodik, és a közösségben munkálkodik. Csak egyéni keresztyénségről Pál nem tud, arról viszont igenis tud, hogy Isten vagy Krisztus benne és általa cselekszik a gyülekezetek, illetve a megváltásra szoruló emberiség javára (2Kor 3,5; Róm 15,18). Ugyanez vonatkozik a filippibeliekre is együttesen és egyenként (Fil 1,7; 2,15–16).

Isten munkálja a filippibeliek között mind a szándékot, mind a cselekvést; másképpen fogalmazva: az akarást (τὸ θέλειν) és a munkálást, vagy inkább az akart, a szándékolt véghezvitelét (τὸ ἐνεργεῖν). Az előző vers „véghezvinni” (κατεργάζομαι) fogalma mindenekelőtt egy cselekvés végrehajtására vonatkozik, mely a célig jutás, a befejezés gondolatát is magába foglalja. Az ἐνεργέω a folyamatos, hatékony cselekvés fogalma: tevékenykedik; hat, érezteti hatását; erőt fejt ki; munkálkodik.⁵⁵ Az újszövetségi iratokban rendszerint Isten célravezető, eredményes tetteit jelenti, és csak itt, ezen az egyetlen helyen vonatkozik az ember aktív tevékenységére.⁵⁶ Ennek a gondolatnak a különlegességét azonban nem az adja meg, hogy az apostol az Isten munkáját (ἐνεργῶν) és az emberét (ἐνεργεῖν) ugyanazzal a fogalommal jelöli.⁵⁷ A megválasztott kifejezés azonossága ellenére a kettő között sincs megfelelés, mivel az Isten munkája lényegesen átfogóbb az emberi tevékenységnél. Isten ugyanis az, aki mind az akarást, mind a munkálást munkálja.

Pál többször is rávilágít erre az igazságra, általános értelemben, minden keresztyénre vonatkozóan, de a saját életére és szolgálatára nézve is. A keresztségben – amint mondja – Krisztussal együtt eltemettünk a halálba, hogy amiképpen Krisztus feltámasztatott az Atya dicsősége által, azonképpen mi is új életben járjunk (Róm 6,3–4). Az új életvitelben Isten hatalma nyilvánul meg, ahogy a Krisztus feltámadásában is.⁵⁸ Előbb már szóltunk arról, hogy az apostol a keresztyén életet az igazság rabszolgaságában, teljes alávetettségként és engedelmességként képzei el. E metafo-

Veränderung der Einzelnen, was eine strikte Trennung des Wohlergehens der Gemeinde vom Heil des Einzelnen nicht zulässt.”

⁵⁵ Varga: *Szótár*, 319, ἐνεργέω címszó.

⁵⁶ O'Brien: *Philippians*, 286.

⁵⁷ Gnlika: *Philippbrief*, 150 találóan jegyzi meg: „Die Spitze des Satzes liegt darin, dass für das göttliche und menschliche Wirken das gleiche Wort verwendet wird.”

⁵⁸ Kállay: *Doop*, 153–161.

rikus beszédmód is arról vall, hogy a keresztyén ember nem a saját maga által fenntartott új erkölcsiségben, a megfelelő erények birtokában éli új életét, hanem Krisztushoz igazodva, vezetettve, tanácsolva, Isten rabszolgájaként (Róm 6,15–23).⁵⁹ A megváltott ember egész tevékenységét átható isteni munkavégzést több kommentátor is a Szentlélek munkája felől közelíti meg.⁶⁰ Pál egyik átfogó és érzékletes magyarázata szerint a Krisztus Lelke bennünk, vagy még inkább Krisztus maga bennünk az életet jeleni a bűn miatt holt, az Isten szerinti cselekvésre képtelen fizikai létünkben (Róm 8,10). Isten maga pedig az ő Szentlélekével meg is eleveníti ezt a Krisztus Lelke által élő-elevenné tett halandó testet; Ő, aki Krisztust feltámasztotta a halálból, cselekvőképessé teszi a pusztán létezőt (Róm 8,11).⁶¹ Ezért, ha adósok vagyunk is – mondja Pál –, de nem a testnek. Mert ha test szerint élünk, meg kell halnunk. Ha ellenben a test cselekedeteit a Lélekkel megöldököljük, élni fogunk (Róm 8,12–14). Az élet elnyerésére vonatkozó ígéret a jövő idejű tagmondatban arra utal, hogy az Isten Lelkének erejével élt engedelmes élet a további engedelmeség, végső soron az örök élet szilárd ígérete. Az evangélium hirdetésére visszavezethető és a hívő közösség életét átható isteni munkavégzéssel kapcsolatban Pál missziói bizonyásgételét idézi fel a Galáciabeliek előtt. A gyülekezet mindent a hitre hívó üzenet által nyert el, amikor Pál igehirdetése folytán úgy látták Jézust maguk előtt, mintha a szemük láttára feszítettett volna meg. A „hit hallásában”, vagyis a hitre hívó üzenet hívó elfogadásában már Isten Lelkének hatékony munkáját ismerhették fel, aki azóta is hatalmas erővel munkálkodik közöttük (Gal 3,1–5). Egyéni életére nézve és apostoli szolgálatát szem előtt tartva Pál szenvedéllyel jelenti ki: „Krisztus szeretete szorongat minket.” Majd az evangéliumra tekint, Krisztus halálára, aki azért halt meg mindenkiért, „hogy akik élnek, többé ne önmaguknak éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadt.” (2Kor 5,14–15) Az indíttatást a nehéz, sok szenvedéssel

⁵⁹ Uo. 259–260.

⁶⁰ Ld. Bockmuehl: *Philippians*, 154: „Through his Spirit, God empowers Christians to discern, desire and do the will of God”; O’Brien: *Philippians*, 279: „ἐαυτῶν σωτηρίαν κατεργάεσθε is a demand to make that salvation fruitful in the here and now as the graces of Christ or the fruit of the Spirit (Gal. 5:22-23) are produced in their lives.”

⁶¹ KÁLLAY Dezső: A Lélek élet. Róm 8,9–11, in: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 10 (2019), 95–121, 112–117.

járó apostoli szolgálatra Pál és munkatársai Krisztus szeretetéből merítik, mely ellenállhatatlan erőként mozgósítja küldötteit. De nem csak az indíttatás érkezik Isten vagy Krisztus felől. Pál alázattal jelenti ki: „semmi olyanról nem mernék beszélni, amit ne Krisztus tett volna általam.” (Róm 15,18) Mindent összevetve jól látható, hogy a Fil 2,13-ban felvetett gondolat nem elszigetelt jelensége, hanem alapvető vonása az apostol teológiai látásmódjának. Krisztus evangéliumának a fényében úgy nyilatkozik a keresztyén ember új életéről és szolgáló engedelmességéről, mint amelynek valamennyi megnyilvánulásában tetten érhető Isten hatékony munkálkodása. Az formálja és hordozza mind az akaratot, mind a véghezvitelt Isten tetszése szerint. A 13. v. záró bővítménye ezt az aspektust nyomatékosítja.⁶²

ὕπερ τῆς εὐδοκίας – az ő tetszésének megfelelően

A ὕπερ τῆς εὐδοκίας vonatkozása nincs pontosítva. Hiányzik belőle az αὐτοῦ személyes névmás, vagy valamiféle más utalás. A magyarázók többsége azonban Isten tetszésére gondol, vagyis arra, hogy aki mindent munkál, mármint Isten, mindent a saját akaratának megfelelően visébe.⁶³ Ebben az értelemben a „tetszésének megfelelően” Isten szuverenitását fejezi ki; Ő minden tekintetben a legjobb belátása szerint cselekszik. Az εὐδοκία (tetszés, jóakarát) kifejezés pozitív felhangot kölcsönöz a gondolatnak. Totális isteni önkényről, az Ő kiszámíthatatlan akaratáról szó sem lehet tehát, hiszen a 12. v. összefüggésében Isten az ember üdvösségét munkálja. Ugyanebbe az irányba mutat a himnusz is: Isten a kereszthalásig engedelmes Jézust a legnagyobb méltóságra emelte. Nincs helye tehát az isteni-emberi munkavégzés kapcsolatáról úgy gondolkodni, hogy a kettő egymást kiegészítené, vagy esetleg elnyomná, kioltaná. De éppoly kevésbé állítható Isten az emberi elképzelések szolgálatába.

⁶² Vö. O'Brien: *Philippians*, 279: „To work out or bring about one's own salvation is different in meaning from the admonition of chap. 2:4, where the readers are encouraged to place the interests of others before their own [...] It involves continually living in a manner worthy of the gospel of Christ [...] Paul has in mind a 'continuous, sustained, strenuous effort', which is elsewhere described under the imagery of a pursuit, a following after, a pressing on, a contest, a fight, or a race (Phil. 3:12; cf. Rom. 14:19; 1Cor. 9:24-27; 1Tim. 6:12). (Kiemelés a szerzőtől.)

⁶³ Ld. O'Brien: *Philippians*, 288-289.

Elgondolásunkat, akaratunkat, tetteinket nem igazolhatjuk Isten jótetszésével. A közösségi értelmezés alapelgondolását tartva szem előtt nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy az egyetértés, békesség, kölcsönös tisztelet gyülekezeti szintű megvalósulása Isten munkájának látható bizonyossága, még akkor sem, ha Pálra hivatkozva (Fil 2,3–4) érvelésünk igei megalapozottságúnak tűnik is. Az elsődleges mindig az Isten akarata szerinti: mindenekelőtt a közösség tagjainak a végső üdvössége, s ha belefér, akkor az egyén és közösség jó élete is.

A himnusz gondolatiránya ebben a tekintetben is eligazító. Az első szakasza ellentmond a békességet, egyetértést, közösségi jólétet elsődleges és közvetlen célként önmagáért igénylő és akaró gondolkodásmódnak. Jézus aláztos engedelmisségének a kereszta következménye, s mert ez Isten akarata szerinti való, igazolást nyert a felmagasztaltatásban. A Fil 2,12–13 társadalmi kategóriák szerinti kifejtése ezért mindig kockázatot is hordoz magában, még akkor is, ha a gyülekezet szép élete – beleértve mindazt, amiről Pál a 2,3–4-ben is rendelkezik – az evangélium szolgáltatának hatásos eszközévé válhat. Erről a Fil 2,14–16-ban tesz bizonyosságot az apostol. Az „Isten akaratát” kereső keresztyén engedelmisségünkben az emberek közti egyetértés hamis utakra is vezethet az evangélium eligazító útmutatása nélkül.⁶⁴ Mert mindent összevetve az evangéliumon kívül nincs más mérték. Nem véletlenül értékeli Pál is a maga fogságát az evangélium szempontjából (Fil 1,12.15.18), és nem véletlenül teszi szóvá a gyülekezet előtt Epafroditosz szép bizonyágtévő szolgálatát, amelynek majdnem halál lett a vége; csakhogy Isten másként rendelkezett (Fil 2,25–27).⁶⁵ Ezért is indítja az apostol az 1,27–2,18 nagy intelmi egységet azzal a felszólítással: „Csak ti Krisztus evangéliumához méltóan viselkedjetek.” (1,27) Az első, a legfontosabb, amit szem előtt tart, az evangélium szerinti hitben megbizonyított egység, melyet az ellenség nem tud megbontani. Ez az egység az üdvösség jele, amelyet minden körülmények között meg kell őrizni. Nem csoda tehát, ha az apostol a szenvedést is kilátásba helyezi a gyülekezet előtt, a Krisztus ügyéért hordozott szenvedést. Ha az bekövetkezne, csupán az jelezné, hogy az apostol és az oly kedves Filippi gyülekezet töretlen egységet alkotva lép fel az evangélium

⁶⁴ Vö. Silva: *Philippians*, 122.

⁶⁵ Ld. Hawthorn–Martin: *Philippians*, 137–138.

szerinti hit érdekében, e tekintetben is a Krisztus evangéliumához méltó magatartást tanúsítva (1,28–29).

A Fil 2,12–13 magyarázata két sajátos értelmezési problémával szembesít: milyen értelemben beszél Pál az üdvösség véghezviteléről a keresztyén ember lehetőségeként, amikor ő azt rend szerint Isten kizárólagos kegyelmi tetteinek tekinti, és hogyan viszonyítható egymáshoz az isteni és emberi munkavégzés a végső üdvösségre nézve úgy, hogy a kettő el ne nyomja egymást, az emberi cselekvés pedig ne váljon az isteni üdv-munka feltételévé. A szakasz kontextusbeli helye alapján felismerhető, hogy a Krisztus-himnusz és az intellektuális egység között szoros összefüggés van. Ezt az összefüggést a tartalmi elemek hasonlósága és különbsége jellemzi, mely megfelelő kulcsot kínál a felvetett problémák megvilágításához. Egyfelől Krisztus alázata és engedelmsége példaként világít rá a keresztyén engedelmségre és Isten iránti hódolat lényegére. Másfelől Istennek a Krisztus engedelmségére adott válaszában feltárul az isteni cselekvés lényege: Krisztus kereszthalálával megpecsételt töretlen engedelmsége felmagasztaltatása felől az üdvösség döntő tettekének bizonyult. Pál az üdvösségszerzés himnuszbeli alapmintáját követve tekint a keresztyén üdvösség kiteljesedésére. Emberi, evilági kategóriák szerint az Isten iránti engedelmségnek önmagában nincs üdvszerző jellege. De ha ezt az engedelmséget Isten minden emberi tettet meghatározó cselekvéseként értjük meg, az emberi cselekvés felértékelődik az isteni tett erejénél fogva, és a fennálló emberi gyengeség és gyarlóság ellenére is eléri célját. Mindez viszont csak Isten tette felől látható, úgy ahogy a kereszt jelentősége is csak a húsvét és a megdicsőülés fényében nyeri el tulajdonképpen értelmét. Az újszövetségi keresztyén bizonyosságtételnek ez a központi gondolata.

ABSTRACT

The exegesis of Phil 2,12–13 confronts us with two particular problems of interpretation: in what sense does Paul speak of the “working out” of salvation as a possibility for Christians and how is divine and human work related to each other in view of ultimate salvation? The contextual location of the passage reveals that there is a close connection between

the Christ-hymn and the preceding admonition. This relationship is characterised by similarities and differences in content, which offer a suitable key to elucidating the issues raised. On the one hand, the humility and obedience of Christ is an example that sheds light on the essence of Christian obedience and devotion to God. On the other hand, God's response to Christ's obedience reveals the essence of the divine work: Christ's unbroken obedience, sealed by his death on the cross, from the point of view of his exaltation, proved to be the decisive act of salvation. In Phil 2,12–13, Paul evaluates Christian obedience following the basic hymnal pattern of salvation. According to categories of the current world, obedience to God is not in itself salvific. But if it is conceived as God's work determining all human work, human work is appreciated by the power of the divine work and achieves its purpose even in the face of prevailing human weakness and frailty.

Keywords

Paul, Philippians, parainesis, salvation, human and divine work.

